

Zadání pro zpracování úkolu :

Na konkrétním příkladě učiva ukázat, jak se změnily strategie učení, popsat metodický postup výuky a poukázat na rozvoj klíčových kompetencí žáka dříve a nyní

Anotace :

Vybrala jsem si k zpracování téma z učiva vlastivědy (dříve) pro čtvrtý ročník, dnes učivo předmětu „Člověk a jeho svět“ (4. a 5. ročník), který zahrnuje učivo vlastivědy a přírodovědy.

Jako téma jsem zvolila učivo tématického okruhu Místo, kde žijeme – část regiony ČR. Stručně jsem popsala postup výuky podle dřívějších osnov, včetně metodických postupů a postup při realizaci ŠVP ZV s využitím kooperativní výuky, činnostního učení a interaktivní výuky, včetně rozvoje klíčových kompetencí .

Autorka :

Mgr. Alena Orlická, učitelka 1. stupně, ZŠ Lysice

Téma : Místo, kde žijeme - regiony ČR (dříve)

Cíl : Seznámit žáky s regiony ČR (města, řekami, pohořími, významnými místy), orientovat se na mapě ČR - prakticky

Formy a metody práce

Informace žáci získávali především od učitele a z učebnic. Pracovní sešity nebyly, začaly se používat až později s vytvořením nových učebnic např. „Nová škola“

Ukázky některých vyučovacích metod

Seznámení s učivem :

1. Výklad učitele

Tato metoda byla používána velmi často. Výklad byl doplňován ukázkou obrázků. Byl spojen s použitím učebnice – informační text a mapy ČR.

2. Společná práce s učebnicí a mapou

Žáci četli text v učebnici a společně vyhledávali na nástěnné a příruční mapě. Pak informace zapisovali do sešitu.

3. Promítání diapozitivů spojené s výkladem učitele

Vzhledem k náročnější přípravě a technickým možnostem, byly diapozitivy promítány z více oblastí, spíše jako opakování učiva.

Procvičování učiva :

1. Práce se slepou mapou

Žáci často plnili úkoly bez použití vlastivědné mapy, tedy z paměti

- a) Doplňování do mapy společně – zapojili se především aktivní žáci, ostatní čekali na odpověď.
- b) Práce ve dvojicích – najdi, zakresli, označ na mapě
- c) Individuální samostatná práce se slepou mapou , pak společná kontrola - pro slabší žáky obtížné – pomoc učitele

2. Křížovky

Žáci hledají odpovědi na mapě nebo si informace zpětně vybavují a doplňují odpovědi do křížovky.

3. Práce s pracovními sešity (v posledních 5 letech, dříve nebyly)

Úkoly žáci plní většinou společně nebo individuálně formou samostatné práce.

Po vypracování následuje společná kontrola. Otázky byly většinou zaměřeny na zjišťování znalostí.

Ověřování učiva :

1. Zkoušení u tabule a mapy

2. Slepé mapy – často bez použití vlastivědné mapy.

U žáků byly zjišťovány teoretické znalosti, už méně konfrontace slepá mapa a mapa (orientace).

3. Testy a prověrky

Zaměřené na zjišťování teoretických znalostí (např. kde se co vyrábí, těží, apod.)

Závěr :

Učivo bylo zařazeno do předmětu Vlastivěda a bylo probíráno pouze ve 4. ročníku. (5. ročník byl součástí druhého stupně). Regiony ČR se učily postupně po krajích, později po oblastech. Pro velké množství učiva zbývalo málo času na samostatnou práci a samostatné získávání informací, projekty a podobně. Pracovala jsem s učebnicí a mapou ČR. K dispozici byla sada diapositivů různých míst ČR a obrázky.

Žáci se zpravidla získané informace učili z paměti. Pro jejich velké množství byla vlastivěda pro slabší žáky obtížná a těžko si k ní hledali kladný vztah.

Po přiřazení 5. ročníku k prvnímu stupni ZŠ ve školním roce 1995-96 došlo k rozdělení učiva vlastivědy ve 4. ročníku – obecné informace o ČR (mapa, hory a pohoří, vodstvo, města, počasí a podnebí, průmysl a zemědělství) a v 5. ročníku regiony ČR a Evropa. Získal se čas na další aktivnější metody práce.

Pojem klíčové kompetence se dříve neužíval. Vyučovací hodina neměla jen cíl vzdělávací – tedy učivo, ale i cíl výchovný, kam bychom dnes mohli zařadit některé z kompetencí.

Téma : Místo, kde žijeme - regiony ČR (nyní)

Cíl : (pro formulování cíle využívám rozpracované výstupy v našem ŠVP ZV)
Žák určí polohu svého bydliště nebo pobytu vzhledem ke krajině a státu, pracuje s porozuměním s pojmy obec, místní oblast, region, kraj, stát, **vyhledá** jednoduché údaje o přírodních podmínkách a sídlištích lidí **na mapách** naší republiky, vyhledá typické regionální zvláštnosti, zprostředkuje ostatním zkušenosti, zážitky a zajímavosti z vlastních cest po ČR.

Ukázky některých vyučovacích metod

Využívám jiné, efektivnější metody a formy práce, zaměřuji se na kooperativní vyučování, činnostní učení a interaktivní vyučování.

Žáci vždy pracují s mapou = základní dovednost

Seznámení s učivem :

1. Pracovní list a učebnice – práce ve dvojici nebo skupině

(např. učivo hory a pohoří, vodstvo ...)

Žáci obdrží pracovní list, ve kterém chybí údaje, které se žáci mají naučit. Mají k dispozici učebnici a mapu. Chybějící údaje vyhledávají a doplňují do pracovního listu. Kontrolu provádí dvojice (skupiny) navzájem nebo následuje společná kontrola. Pracovní list slouží jako zápis učiva, může si ho vlepit do sešitu.

2. Učení navzájem – práce ve dvojici

(např. učivo podnebí a počasí)

Učitel zadá úkol : první žák přečte si v učebnici část, ve které se povídá o počasí, druhý žák učivo o podnebí. Po důkladném přečtení si navzájem vyměňte získané informace.

Procvičování učiva :

1. Křížovky a tajenky

a) Žáci na základě otázky hledají na mapě město, horu, pohoří, řeku a další údaje. Zapsáním správné odpovědi do křížovky získají tajenku – např. nový poznatek

Mohou pracovat samostatně, ve dvojici nebo ve skupině

b) Každý žák dostane jednu otázku, a zjistí správnou odpověď. Tu pak zapíše do tajenky na základě matematické informace

Př. Odpověď je označena 2/4 - žák napíše na druhé místo tajenky čtvrté písmeno správné odpovědi.

Např. Toto město leží v kraji, který sousedí s našim krajem, protéká jím řeka Morava, je krajským městem. Odpověď : OLOMOUC – písmeno M

Otázka může být také pro skupinu žáků nebo dvojici, nebo celá tajenka pro každou skupinu a úkoly plní jednotliví členové skupiny nebo všichni společně.

Lze takto vyvodit také nové učivo.

2. Domino (smyčka)

Různá témata – hory a pohoří

- vodstvo

- orientace na mapě apod.

Žáci pracují většinou ve skupině, mají k dispozici mapu.

Hodnocení splnění úkolu provádí samokontrolou – musí se uzavřít smyčka nebo si kontrolují skupiny navzájem nebo společnou kontrolou.

Příklad : vodstvo

JIHLAVA	Nejdelší řeka ČR ...
VLTAVA	v Krkonoších pramení řeka...
LABE	Ze čtyř řek se stéká řeka ...
BEROUNKA	V Brně se stéká Svitava se ...
SVRATKOU	Karlovy Vary protéká řeka...
OHŘE	V Hradci Králové do Labe ústí řeka ...
ORLICE	Největší moravskou řekou je...
MORAVA	Do Severního moře ústí řeka...
LABE	Pravý přítok Vltavy pod Prahou je řeka...

SÁZAVA	Do Baltského moře ústí řeka...
ODRA	Pramení v Jeseníkách a protéká Opavou
OPAVA	Největší přítok Moravy u hranic s Rakouskem
DYJE	Ústí u Mělníka do Labe řeka ...
VLTAVA	Naším okresem protéká řeka ...
SVITAVA	Pravý přítok Labe, pramení v Jizerských horách
JIZERA	Levý přítok Vltavy, který protéká Pískem
OTAVA	Levý přítok Moravy, protéká městem Přerov
BEČVA	Stéká se s řekou Svratkou u nádrže Nové Mlýny

3. Procvičovací karty

Vždy dvě karty patří k sobě. Tyto si mohou žáci tvořit sami.

Např. hora – pohoří (Sněžka – Krkonoše).

Karty rozdává učitel žákům. Navzájem se hledají správně dvojice. Mají k dispozici mapu.

4. Slepé mapy

Používaly se i dříve. Rozdíl spočívá v tom, že žáci pracují zásadně s mapou. Procvičování probíhá ve dvojicích nebo skupinách, aby si žáci mohli vzájemně pomáhat. Kontrolu provádí srovnáváním s doplněnou mapou.

5. Pracovní listy

Slouží k procvičování nebo k hodnocení. Při procvičování žáci pracují ve dvojici nebo ve skupině, při hodnocení pracují samostatně.

Zahrnují teoretické i praktické úkoly. Dnes jsou součástí pracovních sešitů nebo si je učitel vytváří sám. Žáci je plní větší část hodiny.

Pokud žák neví odpověď (při procvičování) může si odpověď najít, nebo se poradit.

6. Karty pro dělení žáků na skupiny

I při rozdělování žáků do skupin je možné opakovat a procvičovat učivo. Mají k dispozici mapu. Lze stanovit další omezení – bez mluvení, jen ano-ne apod.

Např. Na karty napíše přítoky řek. Žáci se rozdělí podle toho, ke které řece (k povodí) patří přítoky : Vltava : Berounka, Otava, Sázava, Lužnice

Labe : Orlice, Jizera, Ohře, Vltava

Morava : Bečva, Dyje, Svratka, Svitava

Odra : Opava, Moravice, Ostravice

Hodnocení učiva :

1. Pracovní listy

Vybírám úkoly, které si žáci procvičovali na procvičovacích prac. listech.

2. Orientační rozcvičky

Žáci hledají na mapě zeměpisné jevy.

Formy : křížovka

vyber ze tří správnou odpověď např. Nejvyšší horou Šumavy je :

a) Milešovka

b) Plechý

c) Lysá hora

volba ano – ne např. Místem našeho bydliště protéká Svitava : ano - ne

3. Slepé mapy

Žáci pracují vždy s mapou. Důležité je, aby se žáci uměli na mapě orientovat, ne se učit pojmy zpaměti.

Samostatnou skupinu nových metod tvoří projekty.

Lze je zařadit do všech fází výuky. Zaměřuji je jak na získávání nových informací, tak na třídění již informací získaných.

Používám krátkodobé i dlouhodobé nebo projektový den, projekty pro jednotlivce, ale především pro skupiny.

Např, projekt : **Okolí mého bydliště** (Projektový den)

Žáci jsou rozděleni do čtyřech skupin po pěti. Každá skupina si vybere jedno z navržených témat, na kterých jsme se společně domluvili, žáci sami navrhli

- hrady a zámky
- velká města
- přírodní památky
- rozhledny

Každá skupinka má určenou dobu na hledání informací v učebnici, knihách ve školní knihovně, na internetu (využívám hodiny informatiky), získávají informace od rodičů. Získané informace si vzájemně porovnávají a třídí, **vyberou důležité.**

V určený den zpracovávají společně svůj projekt. Rozdělí si ve skupině práci – co, kdo udělá, napíše, nakreslí apod.. Vymyslí ověřující otázku, na kterou budou odpovídat žáci druhých skupin. Odpověď najdou v textu. Tím se žáci učí hledat v textu, musí si jej celý přečíst.

Na konci projektového dne prezentují jednotlivé skupiny svoji práci před spolužáky – musí vybrat důležité a zajímavé informace. I zde může být použita kontrolní otázka. Žáci se učí naslouchat . Téma se dá doplnit i výtvarnými pracemi, literárními texty apod.

Rozvoj klíčových kompetencí při výuce

Osvojované učivo slouží jako prostředek k rozvoji klíčových kompetencí. Pracuji s nimi systematicky a plánovitě a rozvíjím je ve vlastním vyučovacím procesu. Některé kompetence byly dříve opomíjeny a někdy i potlačovány. Jejich rozvoj je závislý na nových metodách výuky, hlavně kooperativní výuka, interaktivní výuka, činnostní učení a další.

Vybrala jsem jen takové kompetence, které se nejvíce spojují s probíraným učebním tématem. Jsou upraveny pro druhé období, pro žáky, kteří ukončili 5. ročník. Jsou to kompetence k učení, sociální a personální a kompetence komunikativní. Jsou samozřejmě zastoupeny i zbývající, ale nevztahují se tak blízce k tématu učiva. Kompetence občanské a k řešení problému se prolínají celým vyučovacím procesem (ne jenom při vlastní výuce)

**Kompetence, které jsou rozvíjeny při „novém“ metodickém postupu,
kompetence, které byly rozvíjeny dříve, ale spíše neplánovitě a intuitivně (označeny kurzivou)**

Kompetence k učení : (žák)

vybírání a využívání pro efektivní učení vhodné způsoby, metody a strategie, plánuje, organizuje a řídí vlastní učení

- ví, že se lze učit různými způsoby, zkouší je využívat a má s nimi osobní zkušenosti z různých úkolů (např. ve skupině, dvojici, pomocí pracovních listů)
- umí se při učení poradit s jinou osobou (např. práce ve skupině – vzájemné učení)
- *nebojí se zeptat, když něčemu nerozumí, nebo naopak upozornit učitele, pokud je pro něho učivo příliš jednoduché*, navrhuje alternativní zdroje informací o tématu (např. vlastní zkušenosti a zájmy)
- zná a má vlastní zkušenost s různými výukovými aktivitami (např. skupinová práce, individuální, projektové vyuč., práce s internetem)
- dokáže se s ostatními podělit o různé nápady, které ho při učení napadají (např. při práci na projektu, při samost. Řešení úkolu)
- popíše, jak pracoval na určitém úkolu, co ho bavilo a nebavilo
- *ví, že chyba není nic nepatřičného, za co by se měl stydět, chyba je příležitost se něco dalšího naučit*
- uvědomuje si význam pomůcek pro snazší učení (např. mapa, prac. sešit)
- *učí se pravidelně a podle potřeby*

třídí informace, interpretuje je na základě pochopení jejich obsahu a významu, využívá je při učení i v praktickém životě

- *pro své učení najde potřebné informace* na Internetu, vypůjčí si potřebnou knihu, vypracuje jednoduchý projekt s využitím některého informačního zdroje (např. projekt Náš okres, Náš kraj ..)
- *pod vedením učitele dovede užívat kritéria třídění informací* (např. vybrat důležité informace v projektu)
- na základě informací vytváří pod vedením učitele produkty (např. pracovní list, projekt)

- seznamuje se s možností spojení získaných informací a praktickým životem (např. příprava školního vlastivědného putování, výletu)

operuje s obecně užívanými termíny, znaky a symboly, uvádí věci do souvislostí, propojuje do širších celků poznatky z různých vzdělávacích oblastí a na základě toho si vytváří komplexnější pohled na přírodní, společenské a sociokulturní jevy

- *rozumí některým termínům, znakům a symbolům běžně užívaných (např. v mapách)*
- dokáže popsat, jaký význam má získání informace pro běžný život
- při zadání úkolu nebo řešení problému uvažuje o tom, jaké informace bude potřebovat a případně využije ty, které získal dříve
- *reaguje a učí se na základě různých jiných pokynů*
- *seznámí se se zadáním úkolu, v případě neporozumění žádá o vysvětlení, při práci mu jeho zaujetí nebrání pozorně se soustředit na učitele a spolužáky ve skupině, když navrhnou nebo určují další postup práce*
- získaných informací využívá k vytvoření vlastního názoru na přírodní, společenské a kulturní jevy

poznává smysl a cíl učení, vytváří si pozitivní vztah k učení, posuzuje vlastní pokrok a určuje překážky či problémy bránící učení, naplňuje si, jakým způsobem by mohl své učení zdokonalit, kriticky zhodnotí výsledky svého učení a diskutuje o nich

- nové a neznámé věci ho neodrazují, spíše vedou ke snaze je poznat a něco nového se naučit, je přístupný pobídkám, motivacím a výzvám různého typu
- výsledky svého pozorování a sledování stručně, ale zároveň přesně a přehledně zaznamenává různými způsoby (např. jednoduché zápisky, prac. listy, projekt)
- sám nebo na doporučení učitele si vybere takové pomůcky, které potřebuje pro své učení
- *snaží se soustředit na daný úkol a učení, nenechá se vyrušovat*
- *vnímá, že je v učení neúspěšný a má snahu tento neúspěch napravit zvýšeným úsilím a snahou*
- nalézá při učení témata a vědomosti, které může často využít v různých životních situacích a tím posiluje svůj kladný vztah k učení
- nevysmívá se snaživým žákům, úspěšným žákům nezávidí, nestydí se pochlubit svými úspěchy jiným (např. využití znalostí z cestování s rodiči)

Kompetence sociální a personální: (žák)

účinně spolupracuje ve skupině, podílí se společně s pedagogy na vytváření pravidel práce v týmu, na základě poznání nebo přijetí nové role v pracovní činnosti pozitivně ovlivňuje kvalitu společné práce

- za pomoci učitele si ujasní ve skupině úkol
- za pomoci učitele si rozdělí úkol a role a je zodpovědný za plnění svého dílčího úkolu (např. při skup. práci, při realizaci projektu...)
- *rozvrhne si čas na splnění úkolu*
- *plní jednoduché úkoly s menším počtem kroků, plní jasné role s návodem a dotahuje je do konce*
- *dodržuje termíny a dohodnutá pravidla, učí se přijímat sankce za porušení pravidel*
- *při potížích se svou částí práce hledá pomoc nejprve u spolužáků, potom u učitele*
- *nabízí svou pomoc v případě potřeby – všimne si, kdo ji potřebuje*
- za zadaných hledisek sleduje práci celého týmu, skupiny a hodnotí ji
- sebehodnotí vlastní podíl na práci (např. s pomocí prac. listu)

- posuzuje zapojení některého jednotlivce do společné práce
- pod vedením učitele navrhuje, co by se příště mělo udělat stejně a co jinak
- jedná podle pravidel stanovených společně s pedagogem a třídou (např. vyvěšena ve třídě – nutno je mít na očích)
- posuzuje požadavky role, která ho zajímá, podle toho, jaké pro ni má dovednosti a možnosti

podílí se na utváření příjemné atmosféry v týmu, na základě ohleduplnosti a úcty při jednání s druhými lidmi přispívá k upevňování dobrých mezilidských vztahů, v případě potřeby poskytne pomoc nebo o ni požádá

- porovnává své i cizí chování s pravidly soužití a s pravidly spolupráce ve skupině
- při společném hodnocení práce vyslovuje své ocenění nápadů a práce druhých dříve než svou kritiku. Děkuje druhým za uznání
- *zdržuje se posměšků nebo opovržení nad prací druhých, svým chováním a jednáním přispívá k utváření přátelských vztahů a stmelování kolektivu*
- *netrvá přednostně na uplatnění svého názoru, nápadu. Zapůjčí pomůcky.*
- *ochotně vyhoví při žádosti o pomoc, silnější jedinec pomáhá slabšímu*

přispívá k diskuzi v malé skupině i k debatě celé třídy, chápe potřebu efektivně spolupracovat s druhými při řešení daného úkolu, oceňuje zkušenosti druhých lidí

- povzbuzuje ostatní do dalších nápadů a sám také projevuje iniciativu
- učí se a využívá zkušenosti a dovednosti jiných

vytváří si pozitivní představu o sobě samém, která podporuje jeho sebedůvěru a samostatný rozvoj; ovládá a řídí svoje jednání a chování tak, aby dosáhl pocitu sebeuspokojení a sebeúcty

- *dokáže vystihnout svůj přínos i své nedostatky, učí se být hrdý na výsledky své práce a tím si buduje sebedůvěru*
- *porovná nově zadaný úkol s úkolem již zvládnutým a odhaduje, zda nový úkol dokáže splnit, popřípadě co mu k tomu bude chybět*
- neodstrkuje slabší spolužáky, podle pokynů učitele dodrží prodlevu po položení otázky (nevykřikuje hned správnou odpověď)
- *chce se neustále zlepšovat, s pomocí učitele nebo rodiče určuje, co pro to bude dělat*
- *učí se klidně přijímat pochvalu i kritiku, dokáže přiznat svoji chybu*
- umí naslouchat, učí se vyjadřovat, obhajovat a korigovat svoje názory a postoje, svůj názor slušnou formou hájí

Kompetence komunikativní: (žák)

formuluje a vyjadřuje své myšlenky a názory v logickém sledu, vyjadřuje se výstižně, souvisle a kultivovaně v písemném i ústním projevu

- dokáže rozlišit (vybrat) informace související s tématem (např. při tvorbě projektu)
- *používá srozumitelné výrazy, vystihující daný obsah*
- *snaží se mluvit zřetelně, plynule, píše čitelně a s patřičnou úpravou*

naslouchá promluvám druhých lidí, porozumí jim, vhodně na ně reaguje, účinně se zapojuje do diskuse, obhajuje svůj názor a vhodně argumentuje

- *vydrží vyslechnout druhého, aniž by ho přerušoval, navazuje oční kontakt*
- *dá najevo, že něčemu nerozumí. V případě nepochopení se žák nebojí zeptat, dokáže vznést dotaz*

využívá informační a komunikační prostředky a technologie pro kvalitní a účinnou komunikaci s okolním světem

- využije různé prostředky a technologie k získání informací

využívá získané komunikativní dovednosti k vytváření vztahů potřebných k plnohodnotnému soužití a kvalitní spolupráci s ostatními lidmi

- navazuje kontakt s druhými, vyměňuje si s nimi informace a domlouvá se s nimi
- představí své výtvary ostatním spolužákům, vyjádří své pocity a názory ke svému výtvaru i výtvaru ostatních a před ostatními (např. projekt,)
- *odpoví na položenou otázku, dokáže sám otázku položit*, řekne svůj názor na věc
- umí se přihlásit o slovo, zná pravidla diskuse a dodržuje je
- *mluví k danému tématu*

rozumí různým typům textů a záznamů, obrazových materiálů, běžně užívaných gest, zvuků a jiných informačních a komunikačních prostředků, přemýšlí o nich, reaguje na ně a tvořivě je využívá ke svému rozvoji a k aktivnímu zapojení se do společenského dění

- *najde v příslušném textu příslušné sdělení a informaci*
- porovná informace z různých zdrojů (např. učebnice, internet, encyklopedie)
- *čte s porozuměním (odborný text)*

Závěr :

Nové metody a formy práce jsem začala používat asi před sedmi lety, kdy jsem prošla kurzem činnostního učení, později kooperativní výukou. Důvodem také bylo zavedení RVP ZV a vytvoření ŠVP ZV.

Nové metody práce žáky aktivizují a dělají výuku zajímavější. Mohu také lépe naplňovat cíle formulované RVP ZV. Ten totiž formuluje klíčové kompetence žáků, které musí být během školní docházky plánovitě rozvíjeny. To právě umožňují odlišné metody a formy práce.

Nejvíce je to asi vidět na kooperativní výuce (skupinovém vyučování). Z mého pohledu jsou žáci aktivnější, samostatnější, snáze řeší různé problémy, lépe komunikují.

Vidím to jako přínos novému pojetí vzdělání.